

Η λειτουργία του επιθέτου στο αφηγηματικό κείμενο. Διδακτικό σενάριο με τη συνδρομή των ΤΠΕ

Σωτηρία Σαμαρά
sot.sam@hotmail.com
Εκπαιδευτικός

Περίληψη

Αποτελεί κοινή πεποίθηση της πλειονότητας των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης η αναγκαιότητα αξιοποίησης των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ωστόσο ο βαθμός ενσωμάτωσής τους στη διδασκαλία παραμένει σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Στην παρούσα ανακοίνωση κατατίθεται μία πρόταση Διδακτικού Σεναρίου για συγκεκριμένη ενότητα της Γλώσσας της Ε' Δημοτικού. Γενικότερος στόχος είναι να εφαρμοστούν οι θεωρητικές αρχές της κειμενοκεντρικής προσέγγισης για τη γραμματική του αφηγηματικού κειμένου. Πρόκειται για μια απόπειρα δημιουργίας μιας ευέλικτης διδακτικής πρότασης που έρχεται να ενισχύει τον πολύ περιορισμένο αριθμό αντίστοιχων προτάσεων και στην οποία αξιοποιούνται λογισμικά εφαρμογών.

Λέξεις κλειδιά: νέες τεχνολογίες, εκπαιδευτικό λογισμικό εφαρμογών, Γλώσσα Ε' Δημοτικού

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει συστηματική προσπάθεια τόσο καταγραφής του λογισμικού εφαρμογών που διατίθεται για τη διδασκαλία του Γλωσσικού Μαθήματος στο Δημοτικό Σχολείο (Σαμαρά, 2009) όσο και αξιολόγησής του (Κουτσογιάννης, 2009). Όμως παρά την κυκλοφορία μεγάλου αριθμού σχετικών τίτλων εκπαιδευτικού λογισμικού, τη διάθεση εφαρμογών γενικής χρήσης, την ύπαρξη ηλεκτρονικών διευθύνσεων και ελεύθερων λογισμικών κατάλληλων και για τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος η αξιοποίηση όλων αυτών στην καθημερινή διδακτική πρακτική παραμένει ζητούμενο. Ως σημαντικότερη δυσκολία αναγνωρίζεται η αδυναμία των εκπαιδευτικών να οργανώσουν κατάλληλα τη διδασκαλία τους και να χρησιμοποιήσουν τις ΤΠΕ για κάτι περισσότερο από προβολή διαφανειών και επίδειξη (Τζίμας, 2009). Η δημιουργία διδακτικών σεναρίων (educational scenario ή scripts) γενικά αλλά και ειδικότερα διδακτικών σεναρίων προσαρμοσμένων στους στόχους του μαθήματος της Γλώσσας έρχεται να καλύψει αυτό ακριβώς το κενό.

Στην παρούσα ανακοίνωση γίνεται προσπάθεια οικοδόμησης ενός σεναρίου με θέμα: «Η λειτουργία του επιθέτου στο αφηγηματικό κείμενο. Η γραμματική του επιθέτου». Λαμβάνοντας υπόψη την τεράστια απήχηση που έχει η χρήση εκπαιδευτικών λογισμικών ή ιστοσελίδων στις ηλικίες της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Κουστουράκης & Παναγιωτακόπουλος, 2008) κρίνουμε ότι η διδασκαλία της λειτουργίας του επιθέτου όχι με τον παραδοσιακό τρόπο αλλά με ένα διδακτικό σενάριο που αξιοποιεί τους προαναφερθέντες ψηφιακούς πόρους θα μεγιστοποιήσει το μαθητικό ενδιαφέρον και θα συμβάλλει στην κατάκτηση των στόχων του σεναρίου. Βέβαια η παρούσα ανακοίνωση, προϊόν της φετινής παρακολούθησης της συγγραφής της επιμόρφωσης 2ου επιπέδου στα Πανεπιστημιακά Κέντρα Επιμόρφωσης (ΠΑΚΕ), δεν αποτελεί ολοκληρωμένη διδακτική πρόταση, αφού δεν έχει εφαρμοστεί και αξιολογηθεί. Αυτό αποτελεί στόχο μιας επόμενης ανακοίνωσης.

Θεωρητική Προσέγγιση

Σύμφωνα με την κειμενοκεντρική προσέγγιση, η οποία μαζί με άλλες υιοθετείται από τα σημερινά γλωσσικά εγχειρίδια, τόσο η δομή του αφηγηματικού κειμένου όσο και η γραμματική του πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο συστηματικής διδασκαλίας, προκειμένου οι μαθητές/τριες να είναι σε θέση να οικοδομήσουν αποτελεσματικό αφηγηματικό λόγο. Το αφηγηματικό κείμενο για να αναπτύξει τα δομικά του στοιχεία χρησιμοποιεί και το ανάλογο λεξιλόγιο μέρος του οποίου αποτελεί και το επίθετο (άλλο λεξιλόγιο είναι τα ρήματα δράσης και έκφρασης συναισθημάτων, οι χρονικοί σύνδεσμοι, τα χρονικά επιρρήματα). Με τη χρήση των επιθετικών προσδιορισμών δημιουργούνται οι νοητικές εικόνες και αναδεικνύονται είτε τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά πραγμάτων και προσώπων είτε οι ειδοποιεί διαφορές τους. Επίσης με τη χρήση των επιθέτων ο εκάστοτε αφηγητής προβαίνει σε αξιολογικές κρίσεις, γενικεύσεις και αφορισμούς για τα πρόσωπα, τις καταστάσεις, τις ενέργειες και τα αποτελέσματα (Ματσαγγούρας, 2004).

Στο διδακτικό σενάριο που ακολουθεί γίνεται προσπάθεια να εφαρμοστούν οι παραπάνω θεωρητικές αρχές της κειμενοκεντρικής προσέγγισης. Επιπλέον στόχοι είναι οι εξής: α) να εμπλουτιστεί με αυτό ο πολύ περιορισμένος αριθμός σεναρίων με ειδικό διδακτικό αντικείμενο τη γραμματική προσαρμοσμένη στις θεωρητικές αρχές της κειμενοκεντρικής προσέγγισης και β) να είναι ευέλικτη η δομική του μορφή, ώστε με κατάλληλη προσαρμογή του περιεχομένου της να είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί σε όλες τις τάξεις αλλά και για τις άλλες λεξιλογικές επιλογές των διαφόρων ειδών κειμένων.

Διδακτικό Σενάριο

Ταυτότητα Σεναρίου

Γνωστικό Αντικείμενο - Θέμα

Το σενάριο αυτό αφορά τη γνωστική περιοχή του γλωσσικού μαθήματος της Ε' τάξης και συγκεκριμένα μπορεί να ενταχτεί στην τέταρτη ενότητα με τίτλο «Τα ζώα που ζουν κοντά μας», σελ. 51, 52: Χρησιμοποιούμε επίθετα και μετοχές με λειτουργία επιθέτου, σελ. 56 - ασκ. 2, σελ. 57 - ασκ. 3 - 4, σελ. 60 ασκ. 4.

Το ειδικότερο θέμα του είναι «Η λειτουργία του επιθέτου και της μετοχής με λειτουργία επιθέτου στο αφηγηματικό κείμενο. Η γραμματική του επιθέτου». Το θέμα αυτό κρίνεται απόλυτα συμβατό με το ισχύον σχολικό Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, αφού κεντρικός του άξονας είναι α) να βοηθήσει το μαθητή/τρια να κάνει συνειδητή χρήση συγκεκριμένων λεξικών επιλογών ώστε να οικοδομεί αποτελεσματικό αφηγηματικό λόγο, β) να τον ασκήσει στο να συμβουλευεται ηλεκτρονικούς πίνακες κλίσης και ηλεκτρονικά λεξικά, να συσχετίζει τις πληροφορίες και να εφαρμόζει τους γραμματικούς κανόνες στη γραφή των επιθέτων γ) να εφαρμόζει τη νεοαποκτηθείσα γνώση σε παραγωγή γραπτού λόγου. Ο κεντρικός αυτός άξονας συνάδει πλήρως με τη στοχοθεσία των ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ του γλωσσικού μαθήματος της Ε' Δημοτικού (ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ, 2003).

Διδακτικοί Στόχοι

Οι διδακτικοί στόχοι του σεναρίου ως προς το γνωστικό αντικείμενο είναι α) να κατανοήσουν οι μαθητές/τριες τη λειτουργία του επιθέτου στο αφηγηματικό κείμενο, β) να εξοικειωθούν με την κλίση των επιθέτων και ειδικότερα με την κλίση των επιθέτων σε -ός -ιά -ύ και γ) οικοδομήσουν ένα αφηγηματικό κείμενο αξιοποιώντας την προηγούμενη γνώση. Επιπλέον οι διδακτικοί στόχοι ως προς τη χρήση των Τ.Π.Ε. είναι να εξοικειωθούν τα παιδιά α) με τη χρήση του διαδικτύου, β) με την ηλεκτρονική ανάγνωση κειμένων, γ) με το ανοικτού τύπου λογισμικό του Επεξεργαστή Κειμένου (ειδικότερα: να γράφουν, να

αποθηκεύουν αρχείο, να χρησιμοποιούν την εντολή track changes), επίσης να εξοικειωθούν με τα ανοικτού τύπου λογισμικά δημιουργίας ιστοριών και εννοιολογικής χαρτογράφησης (Cmap) και δ) να επισκεφθούν το blog της τάξης. Τέλος οι διδακτικοί στόχοι ως προς τη μαθησιακή διαδικασία είναι η καλλιέργεια της διερευνητικής και συνεργατικής μάθησης.

Διδακτική Μεθοδολογία - Οργάνωση της τάξης

Η αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία επιτρέπει τη μετάβαση από το δασκαλοκεντρικό χαρακτήρα της πληροφόρησης τόσο στο μαθητοκεντρικό μοντέλο της διερευνητικής μάθησης όσο και στο ομαδοσυνεργατικό μοντέλο, συνδυασμός που υιοθετείται στο παρόν διδακτικό σενάριο. Τα ζητούμενα των προς εκπόνηση εργασιών, που απαιτούν τη χρήση διαδικτύου (ηλεκτρονικός εντοπισμός του μύθου, χρήση ηλεκτρονικού λεξικού για κατανόηση λέξεων και ορθογραφία) ή τη χρήση λογισμικών ανοικτού τύπου (π.χ. επεξεργαστή κειμένου για αποθήκευση του λογοτεχνικού κειμένου και παρακολούθηση αλλαγών) ή τα ζητούμενα των εργασιών που θέτουν τους μαθητές/τριες σε κριτικό στοχασμό όσον αφορά τις λεξιλογικές επιλογές του αφηγητή, όλες αυτές οι επιλογές καλλιεργούν τη διερευνητική μάθηση.

Επιπλέον η επιλογή του λογισμικού δημιουργίας ιστοριών για την οικοδόμηση του αφηγηματικού κειμένου (3ο δίωρο) δημιουργεί τις προϋποθέσεις για το ομαδοσυνεργατικό μοντέλο γιατί ακριβώς ευνοεί την ομαδική παραγωγή γραπτού λόγου. Κατ' αυτήν το παραγόμενο κείμενο πάει να είναι απολύτως προσωπικό, γίνεται ορατό από τα παιδιά της ομάδας, πράγμα που ευνοεί τη συνεργασία, επιτρέπει την ανταλλαγή απόψεων και συνδέει το γράψιμο με τη συζήτηση (βλ. και Κουτσογιάννης, 2001). Επιπρόσθετα η ομαδική παραγωγή γραπτού λόγου προσφέρει πάντα ένα αυθεντικό συνομιλητή που παρεμβαίνει διορθωτικά με τις προφορικές του παρατηρήσεις και προσφέρει στα μέλη ευκαιρίες άμεσης παρατήρησης συμμαθητών/τριών κατά τη διαδικασία της παραγωγής του γραπτού λόγου (Couzijn, 1995. Για τους λόγους αυτούς επιλέγεται τόσο το ομαδοκεντρικό πλαίσιο οργάνωσης της τάξης όσο και το λογισμικό δημιουργίας ιστοριών ως κατάλληλα για τη διαδικασία παραγωγής του γραπτού λόγου.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και όσον αφορά στην οργάνωση της τάξης προτείνεται η εφαρμογή του συγκεκριμένου σεναρίου για τρία δίωρα σε εργαστήριο πληροφορικής. Επίσης αφού ληφθούν υπόψη και οι επιθυμίες των παιδιών, προτείνεται ο χωρισμός της τάξης σε ομάδες 3-4 μελών με μεικτή σύνθεση όσον αφορά τις επιδόσεις των μαθητών/τριών και την εξοικείωση με τους Η/Υ. Η ομάδα θα δουλεύει αυτόνομα μπροστά σε κάθε Η/Υ με τη δέσμευση κάθε παιδί κυκλικά να είναι στο ρόλο του χειριστή του Η/Υ, με τη χρήση του κατάλληλου φύλλου εργασίας από όλα τα μέλη της ομάδας και με τον εκπαιδευτικό σε ρόλο καθοδηγητή, συντονιστή-διευκολυντή.

Επίσης όσον αφορά τα εκπαιδευτικά λογισμικά αξίζει να σημειωθεί ότι επιλέγεται αυτό της εννοιολογικής χαρτογράφησης ως εργαλείο για να οπτικοποιηθεί η γραμματική κατηγοριοποίηση των επιθέτων γεγονός που θα συμβάλλει στο να ενισχυθεί το ψυχολογικό υπόβαθρο του παιδιού με τα νοητικά επιτεύγματα της συνειδητοποίησης και κατοχής (Vygotski, 1993) των συγκεκριμένων γραμματικών κατηγοριών.

Εφαρμογή του σεναρίου

Δραστηριότητες: Χωρίζονται σε τρία δίωρα. Στο πρώτο δίωρο τα παιδιά παροτρύνονται από τον εκπαιδευτικό ακολουθώντας τις οδηγίες του φύλλου εργασίας που υπάρχει στην επιφάνεια εργασίας του υπολογιστή τους να μπουν στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.snhell.gr/kids/category.asp?id=3> και να διαβάσουν το παραμύθι του Κώστα Βάρναλη με τίτλο : «Το παραμύθι που δεν είχε τέλος». Επίσης οι μαθητές/τριες καλούνται

για να προσπελάσουν νοηματικά το κείμενο να πληκτρολογήσουν τις δύσκολες λέξεις στο λεξικό που θα βρουν στη διεύθυνση <http://www.komvos.edu.gr/dictionaries/dictionline/DictOnLineTri.htm>. Με την εργασία αυτή εξοικειώνονται με την ανάγνωση γενικά διαφορετικών ηλεκτρονικών κειμένων (λογοτεχνικού, λημμάτων) αλλά και πληροφορούνται για την ύπαρξη αντίστοιχων δικτυακών τόπων τους οποίους παροτρύνονται να διερευνήσουν. Ακολουθεί συζήτηση γύρω από το περιεχόμενο του παραμυθιού, εντοπίζονται από τις ομάδες των παιδιών τα δομικά στοιχεία της αφήγησης στο συγκεκριμένο παραμύθι (που έχουν αποτελέσει αντικείμενο προηγούμενης διδασκαλίας) και ανακοινώνονται στην ολομέλεια της τάξης. Στη συνέχεια οι μαθητές/τριες καλούνται να αντιγράψουν το παραμύθι σε ένα νέο αρχείο στον επεξεργαστή κειμένου, να αναγνωρίσουν τα επίθετα που χαρακτηρίζουν τους ήρωές του (τεμπέλης βασιλιάς, ξαπλωμένος σε ντιβάνι με πολλά μαλακά μαξιλάρια, βασανισμένοι παραμυθάδες αποφασισμένοι να κερδίσουν ή να χάσουν το κεφάλι τους, ξένος με μεγάλη εξυπνάδα και θάρρος, έξυπνος γαμπρός) και να τα αντικαταστήσουν με τα αντίθετά τους αξιοποιώντας την εντολή «παρακολούθηση αλλαγών» (track changes) από το μενού «Επισκόπηση».

Στόχος της εργασίας αυτής είναι να ανακαλύψουν και να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά ότι με τη χρήση των επιθέτων ο αφηγηματικός λόγος εμπλουτίζεται με αξιολογικές κρίσεις και σχόλια της συμπεριφοράς των εκάστοτε ηρώων. Επίσης η αντικατάσταση με τα αντίθετα νοηματικά επίθετα (στο σημείο αυτό μπορούν και πάλι να χρησιμοποιήσουν το ηλεκτρονικό λεξικό) αφενός συμβάλλει στην ανάδειξη της «άλλης», όψης των χαρακτήρων και των πραγμάτων (όπως γίνεται με τον έξυπνο συντοπίτη) αφετέρου εστιάζεται η προσοχή των παιδιών στο ότι τα αντιθετικά δίδυμα είναι εκείνα που γεννούν τη σκέψη και τη γλώσσα (Τσολάκης, 1995). Επιπλέον κατά τη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές/τριες διερευνούν με τη διαμεσολάβηση του/της δασκάλου/ας τους τα σημεία εκείνα του παραμυθιού όπου τα επίθετα χρησιμοποιούνται για να δημιουργήσουν νοητικές εικόνες (ξαπλωμένος σε ντιβάνι με πολλά μαλακά μαξιλάρια, άμα τελείωνε το παραμύθι πατώντας στα νύχια τους οι παραμυθάδες απάνω στα παχιά κιλίμια...), τα επιλέγουν και τα χρωματίζουν με κίτρινο χρώμα.

Στο δεύτερο δίωρο οι μαθητές/τριες καλούνται αξιοποιώντας το λογισμικό εννοιολογικής χαρτογράφησης και με τη βοήθεια του βιβλίου της γραμματικής να δημιουργήσουν έναν πίνακα με όλες τις γραμματικές κατηγορίες των επιθέτων (π.χ. επίθετα σε -ος -α -ο κ.λ.π.) και κάτω από κάθε κατηγορία να βάλουν και ένα παράδειγμα χρησιμοποιώντας τα επίθετα του παραμυθιού. Επιπλέον παροτρύνονται να συμπληρώσουν τις κατηγορίες και με επίθετα. Τέλος ο εκπαιδευτικός τους ζητάει να προσθέσουν στον εννοιολογικό χάρτη δύο κατηγορίες που να αντιστοιχούν στις δύο διαφορετικές χρήσεις των επιθέτων στον αφηγηματικό λόγο: Χρήση επιθέτων για έκφραση αξιολογικών κρίσεων και χρήση επιθέτων για δημιουργία νοητικών εικόνων και κάτω από κάθε μια να βάλουν αντίστοιχα παραδείγματα από το παραμύθι. Στόχος της δραστηριότητας αυτής είναι η οπτικοποίηση των γραμματικών κατηγοριών των επιθέτων, της ορθογραφίας και της κλίσης τους και η ανάδειξη της χρήσης που επιτελούν ως προς τη συγκρότηση του αφηγηματικού κειμένου. Ως εργασία για το σπίτι οι μαθητές/τριες καλούνται να επισκεφθούν το blog της τάξης (<http://ssamarergasies.blogspot.com/>) και αφού κατεβάσουν τη δραστηριότητα «ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ», να διαβάσουν την ιστοριούλα και να κάνουν ό,τι τους ζητάει. Με την εργασία αυτή οι μαθητές/τριες εμπλέκονται σε μια διαδικασία αξιολόγησης της νεοαποκτηθείσας γνώσης.

Στο τρίτο δίωρο τα παιδιά καλούνται να επιλέξουν από κοινού τον τίτλο ενός παραμυθιού και στη συνέχεια να το οικοδομήσουν κατά ομάδες αξιοποιώντας το λογισμικό δημιουργίας ιστοριών "Story book". Παροτρύνονται να ακολουθήσουν τη δομή του

αφηγηματικού κειμένου, να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες του λογισμικού προκειμένου να επιλέξουν τους ήρωές τους, το περιβάλλον που θα κινούνται, τα εμπόδια ή τις δυσκολίες που θα συναντήσουν και να συζητήσουν προφορικά καταρχήν για όλα αυτά ανταλλάσσοντας συλλογισμούς και λαμβάνοντας υπόψη τις απόψεις όλων των μελών της ομάδας. Ως προς τη γλωσσική συγκρότηση του κειμένου τούς εφιστάται η προσοχή για την ορθογραφημένη χρήση επιθέτων από την πλευρά του αφηγητή κατάλληλων να δηλωθούν αξιολογικές κρίσεις και να αποδοθούν νοητικές εικόνες. Με την παραγωγή γραπτού λόγου τα παιδιά εμπλέκονται ενεργά σε μια διαδικασία τελικής αξιολόγησης της χρήσης νέας γνώσης σχετικά με τα επίθετα στην οικοδόμηση ενός παραμυθιού.

Επίλογος

Στην παρούσα ανακοίνωση επιχειρήθηκε η δημιουργία ενός σεναρίου για το γνωστικό αντικείμενο της Γλώσσας της Ε' Δημοτικού. Ειδικότερα σχεδιάστηκαν δραστηριότητες με αξιοποίηση ψηφιακού υλικού για τη διδασκαλία της λειτουργίας και της γραμματικής του επιθέτου στο αφηγηματικό κείμενο. Η διδακτική αυτή πρόταση κατατέθηκε για να ενισχύσει τη δημιουργική ένταξη των Νέων Τεχνολογιών και στο γλωσσικό αντικείμενο.

Αναφορές

- Couzijn, M., (1995). *Observation of writing and reading activities*. Amsterdam: Dorfix
- ΑΠΣ-ΔΕΠΠΣ (2003). *Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών-Διαθεματικό ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανακτήθηκε στις 9 Ιουλίου από <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>
- ΕΑΠΥ (2007). *Επιμόρφωση εκπαιδευτικών στην χρήση και αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διδακτική διαδικασία, Επιμορφωτικό υλικό για την εκπαίδευση των επιμορφωτών στα Πανεπιστημιακά Κέντρα Επιμόρφωσης*. Πάτρα: Ερευνητικό Ακαδημαϊκό Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών, Τομέας Επιμόρφωσης και Κατάρτισης.
- Κουτσογιάννης, Δ. (2001). *Γλωσσική αγωγή: Νέες Τεχνολογίες. Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα* (σ. 275-280). Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Κουτσογιάννης, Δ. (2007). *Εκπαιδευτικό λογισμικό*. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2010 από http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/bibliographies/edu_soft/02.html
- Κουστουράκης, Γ., & Παναγιωτακόπουλος, Χ. (2008). Οι ΤΠΕ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στο Β. Κόμης (επιμ.) *Πρακτικά 4^{ου} Συνεδρίου "Διδακτική της Πληροφορικής"* (σ. 425-434). Πάτρα.
- Ματσαγγούρας, Η. (2004). *Κειμενοκεντρική προσέγγιση του γραπτού λόγου*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ντρενογιάννη, Ε., & Πριμεράκης, Γ. (2008). Ψηφιακά σενάρια διδασκαλίας για το δημοτικό σχολείο: Η διερεύνηση του περιεχομένου τους με έμφαση στα δομικά, μορφολογικά και μεθοδολογικά στοιχεία σχεδιασμού. *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 1(2), 143-175.
- Σαμαρά, Σ. (2009). Λογισμικό εφαρμογών για τη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στο Δημοτικό Σχολείο. Γενική επισκόπηση, παιδαγωγική αξία και χρήση. Στο Π. Πολίτης (επιμ.) *Πρακτικά 1^{ου} Εκπαιδευτικού Συνεδρίου "Ένταξη και Χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην Εκπαιδευτική Διαδικασία"* (σ. 15-22). Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Τζίμας, Β. (2009). «Διδακτικά σενάρια με τη Συνδρομή των ΤΠΕ». Στο Π. Πολίτης (επιμ.), *Πρακτικά 1^{ου} Εκπαιδευτικού Συνεδρίου "Ένταξη και Χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών στην Εκπαιδευτική Διαδικασία"* (σ. 15-22). Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Τσολάκης, Χ. (1995). *Από τα γράμματα στη γλώσσα. Πορεία προς τον επικοινωνιακό λόγο*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Vygotsky, L. (1993). *Γλώσσα και σκέψη*. Αθήνα: Γνώση.